

УДК 370.153: 378.180.6/193:130

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

О. В. Винославська

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології і педагогіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
olenavynoslavska@gmail.com*

Психологічна культура є складовою базової культури особистості як системної характеристики людини, що дозволяє їй ефективно самовизначатися і самореалізовуватися в житті, сприяє успішній соціальній адаптації, саморозвитку й отриманню задоволення від життя. У статті розглянуто методичні підходи до вимірювання таких культурно-психологічних поведінкових проявів викладачів технічного університету як: регулярне здійснення самопізнання, самоаналізу своїх особистісних і поведінкових особливостей; конструктивне спілкування з близькими та іншими людьми; хороша саморегуляція своїх емоцій, дій і думок; гармонійно організована творчість; конструктивне ведення своїх справ; саморозвиток, що гармонізує, – наявність цілей і діяльності із самовиховання особистісних установок і поведінки. Представлено розроблений авторкою комплекс методик для вимірювання основних проявів психологічної культури викладача технічного університету, що складається з двох частин. *Частина 1* містить методики, які діагностують культурно-психологічні потреби викладача, визначають рівень розвитку цих потреб. У *частині 2* вміщено методики, спрямовані на виявлення психологічних чинників, що впливають на розвиток психологічної культури викладачів технічних університетів.

Ключові слова: психологічна культура, викладач, технічний університет.

THE THEORETICAL ANALYSIS OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO RESEARCH OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF TECHNICAL UNIVERSITY TEACHERS

O. V. Vynoslavska

*PhD in Psychology, Associate professor,
Head of Psychology and Pedagogics Department
National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
olenavynoslavska@gmail.com*

A psychological culture is a component of a person's basic culture as a system characteristic of the personality which resolves his/her effective self-identification and self-realization in a life, assists his/her successful social adaptation, self-development and satisfaction from life. In the article the methodical approaches to measurement of such cultural-psychological behavioural traits of the technical university teachers are considered, i.e. a regular realization of self-knowledge, an introspection of the personal and behavioural features; a constructive dialogue with close people and others; a good self-control of the emotions, actions and thoughts; harmoniously organized creativity; constructive conducting one's affairs; a harmonious self-development, to crown it all, a presence of the purposes and activity on self-education of personal attitudes and behaviour. The two-part complex of techniques for measurement of the basic traits of a psychological culture of a technical university teacher developed by the author is presented. The part 1 contains techniques which diagnose cultural-psychological needs of a teacher, define level of their development. The part 2 contains the techniques directed in psychological factors revealing, which influence the development of technical university teachers' psychological culture.

Keywords: psychological culture, teacher, technical university.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У ситуації перетворення провідних політехнічних інститутів України в технічні університети на них покладається відповідальність не тільки за професійну підготовку спеціалістів, але й за формування в них певних суспільних стереотипів і цінностей. Поряд з предметно-професійною підготовкою науково-педагогічних працівників технічних університетів актуальною стає проблема підвищення рівня їх *психологічної культури*, яка включає: грамотність і компетентність у психологічному аспекті розуміння людської сутності, внутрішнього світу людини і самого себе, людських відносин та поведінки; гуманістично орієнтовану ціннісно-смыслову сферу (прагнення, інтереси, світогляд, ціннісні орієнтації); розвинену рефлексію; творчість у власному житті [13]. Важливою передумовою психологічної культури викладача технічного університету виступає також його внутрішня настроєність на навчально-виховну діяльність [22].

Психологічна культура є важливою складовою загальної культури життєдіяльності та функціонування особистості як в її навколишньому середовищі в цілому, так і в межах реалізації професійної діяльності, зокрема педагогічної.

Висока психологічна культура викладача сприяє: більш глибокому усвідомленню власних можливостей (інтелектуальних якостей, працездатності, комунікативних якостей, характеру, темпераменту тощо); кращому усвідомленню своїх бажань (життєвих потреб у самозбереженні, потреб у визнанні іншими людьми, у самореалізації своїх здібностей); правильній організації своєї праці, побуту та дозвілля; оптимальному регулюванню особистісних і ділових стосунків з іншими людьми (членами педагогічного колективу, студентами, членами сім'ї тощо) [18; 21].

Отже, дослідження суб'єктивних характеристик психологічної культури викладача технічного університету, а також психологічних умов, що впливають на її розвиток, є актуальним завданням педагогічної психології. *Мета статті* – представити комплекс психологічних методик для дослідження психологічної культури майбутніх викладачів технічного університету, а також психологічних чинників, що впливають на її розвиток.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Психологічна культура є складовою базової культури особистості як системної характеристики людини, що дозволяє їй ефективно самовизначатися і самореалізовуватися в житті, сприяє успішній соціальній адаптації, саморозвитку й отриманню задоволення від життя [9].

До культурно-психологічних поведінкових проявів відносяться [17]:

- *регулярне здійснення самопізнання*, самоаналізу своїх особистісних і поведінкових особливостей, у результаті якого починають усвідомлюватися свої життєві призначення, утворюються та підтримуються конструктивне само відношення і самооцінка, що реально допомагають жити, ставити здійсненні цілі та завдання, спрямовувати конкретні зусилля у напрямку, що відповідає своїм нахилам і перевагам, бути самим собою;
- *конструктивне спілкування* з близькими та далекими людьми, що допомагає продуктивному вирішенню особистих, ділових і громадських питань;
- *хороша саморегуляція* своїх емоцій, дій і думок – розвинені прагнення й уміння підтримувати переважно позитивний емоційний тон, зберігати спокій у стресових ситуаціях, створювати й підтримувати позитивні особистісні установки і ставлення, зберігати здоровий глузд і мудрість у конфлікті з людьми, проявляти гнучкість мислення при вирішенні складних завдань, підтримувати гармонічний, різноманітний й адаптивно необхідний спосіб життя, тощо;
- *гармонійно організована творчість* – наявність своєї цікавої творчої справи, що виконується найчастіше в ігровому та процесуальному стилі, з помірним вкладенням зусиль і часу (адже є й інші важливі й адаптивно необхідні види діяльності);
- *конструктивне ведення своїх справ*, для якого характерним є реалістичне планування, доведення, як правило, початої справи до кінця, уміння відмовитися від нереальної мети в умовах, що змінилися, та сформулювати нову, більш здійсненну мету, уміння працювати систематично, а не імпульсивно, з відпочинком і переключенням на інші види діяльності тощо);
- *саморозвиток, що гармонізує*, – наявність цілей і діяльності із самовиховання особистісних установок і поведінки, які гармонізують бажання, емоції, думки й уявлення про себе, інших людей, навколишній світ, природу, а також ставлення до них, що, зрештою, поліпшує весь наш спосіб життя.

Базуючись на аналізі сучасної літератури в галузі педагогічної психології, а також враховуючи власний практичний досвід з підготовки аспірантів технічних університетів до професійно-педагогічної діяльності, нами був розроблений *Комплекс методик «Дослідження психологічної культури викладачів технічного університету»*.

Комплекс складається з двох частин, спрямованих на дослідження різних аспектів психологічної культури викладача технічного університету. *Частина 1* містить методики, які діагностують культурно-психологічні потреби, визначають рівень їхнього розвитку. У *частині 2* вміщено методики, спрямовані на виявлення психологічних чинників, що впливають на розвиток психологічної культури викладачів технічних університетів.

Структура першої частини Комплексу представлена у табл. 1.

Таблиця 1

**Частина 1. Комплекс психологічних методик
«Дослідження психологічної культури викладачів технічного університету»**

Параметр, що досліджується		Структурні компоненти (психологічні характеристики)	Методика, автор	Джерело
Регулярне здійснення самопізнання	Потреба у регулярному здійсненні самопізнання, самоаналізу	- <i>Рівень</i> потреби у самопізнанні - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у самопізнанні - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у самопізнанні	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Психологічна готовність до професійно-педагогічної діяльності в технічному університеті	Рівень розвитку мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності в технічному університеті	Самоаналіз психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності в технічному університеті (О.В.Винославська)	О.В.Винославська [авторська розробка]
	Мотивація професійно-педагогічної діяльності	- <i>Ступінь</i> прояву педагогічного покликання - <i>Глибина</i> вияву супутніх та другорядних інтересів	Мотиви вибору діяльності викладача (Є.П.Ільїн)	Є.П.Ільїн [12]
Конструктивне спілкування	Потреба у конструктивному спілкуванні	- <i>Рівень</i> потреби у конструктивному спілкуванні - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у конструктивному спілкуванні - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у конструктивному спілкуванні	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Стиль спілкування викладача	Стиль педагогічного спілкування	Діагностика стилів педагогічного спілкування (З.В.Масаєва)	З.В.Масаєва [15]
	Комунікативні уміння	Рівень сформованості комунікативних умінь викладача	Діагностика сформованості професійної культури майбутнього керівника ЗОНЗ за комунікативним критерієм (О.Лебідь)	О.Лебідь [14]

Саморегуляція	Потреба у саморегуляції своїх емоцій, дій і думок	- <i>Рівень</i> потреби у саморегуляції своїх емоцій, дій і думок - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у саморегуляції своїх емоцій, дій і думок - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у саморегуляції своїх емоцій, дій і думок	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Локус контролю	Рівень екстернальності-інтернальності викладача	Опитувальник на визначення локусу контролю (І.С. Бубнова)	І.С. Бубнова, В.І. Рерке [2]
	Саморегуляція у конфліктних ситуаціях	Стиль поведінки викладача у конфліктній ситуації	Ваш стиль поведінки у конфліктній ситуації (К. Томас)	Ю.Ф.Пачковський [19]
Гармонійність організації творчості	Потреба у гармонійно організованій творчості	- <i>Рівень</i> потреби у гармонійно організованій творчості - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у гармонійно організованій творчості - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у гармонійно організованій творчості	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Творчий потенціал	Рівень розвитку творчого потенціалу	Опитувальник «Який Ваш творчий потенціал» (Є.Ю.Бруннер)	Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко [20]
	Творча підготовка до навчальних занять	Рівень творчої підготовки до навчальних занять	Самоактуалізація у педагогічній творчості (О.В.Винославська)	О.В.Винославська [6; 8]
Конструктивне ведення справ	Потреба у конструктивному веденні своїх справ	- <i>Рівень</i> потреби у конструктивному веденні своїх справ - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у конструктивному веденні своїх справ - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у конструктивному веденні своїх справ	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Самоменеджмент	Рівень самоменеджменту викладача	Самоменеджмент: наскільки добре ви справляєтеся із своєю роботою? (Л.Зайверт)	Л.Зайверт [11] О.В.Винославська [7; 31]
	Інформаційно-технологічний самоменеджмент	Інтенсивність застосування інформаційних технологій	Самоактуалізація у педагогічній творчості (О.В.Винославська)	О.В.Винославська [4; 6]

Гармонійність саморозвиток	Потреба у здійсненні гармонійного саморозвитку	- <i>Рівень</i> потреби у саморозвитку - <i>Ступінь реалізації</i> потреби у саморозвитку - <i>Гармонійність</i> рівня і ступеня реалізації потреби у саморозвитку	Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]
	Прагнення розвиватися	- <i>Рівень</i> прагнення до саморозвитку - <i>Самооцінка</i> якостей, що сприяють саморозвитку - <i>Оцінка</i> можливості професійної самореалізації	Діагностика рівня саморозвитку й професійно-педагогічної діяльності (Л.М.Бережнова)	Л.М.Бережнова [1]
	Реалізація потреби у саморозвитку	Ступінь реалізації потреби викладача у саморозвитку	Діагностика реалізації потреби у саморозвитку (М.П.Фетискін)	М.П.Фетискін [24]
Професійно-педагогічна моральність	Потреба у дотриманні професійно-педагогічної етики	Моральний статус особистості	Формула людини (В.Лефевр)	Ю.А.Шрейдер [25]
	Розвиток моральної свідомості	Рівень розвитку моральної свідомості	Етичні настановлення викладача (С.С.Alexander, Н.Ж.Becker в адаптації О.В.Винославської)	О.В.Винославська [3; 5] С.С.Alexander, Н.Ж.Becker [26]
	Етичність поведінки	Індекс участі у сумнівних з етичної точки зору педагогічних ситуаціях		
Інтегральний показник психологічної культури			Психологічна культура особистості (О.І.Мотков)	О.І.Мотков [17]

Обсяг статті не дозволяє докладно зупинитися на особливостях застосування всіх методик, наведених у таблиці 1. У той же час, ми вважаємо за необхідне коротко зупинитися на особливостях дослідження рівня розвитку основних компонентів психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності за розробленою нами методикою «Самоаналіз психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності в технічному університеті». Бланк методики представляє собою матрицю, де по вертикалі перераховані основні компоненти психологічної готовності (мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний), а по горизонталі – найважливіші функціональні ролі викладача технічного університету (педагог, вчений, методист, організатор, вихователь). Елементами матриці виступають *рівні сформованості* кожного з компонентів психологічної готовності до реалізації усіх функціональних ролей викладача, які опитувані мають визначити у відсотках. Експериментальна перевірка показала, що під час першого зрізу аспіранти, як майбутні викладачі технічного університету, виставляють собі оцінки у межах 0-50 %. При цьому викладач, який здійснює психолого-педагогічну підготовку аспірантів, має можливість їх наочної мотивації до навчання за програмою «Основи психології і педагогіки вищої освіти» з метою розвитку необхідних умінь і навичок та відповідного підвищення початкових результатів. Як правило, під час другого зрізу по оцінках усіх складових компонентів психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності спостерігається позитивна динаміка.

Розвиток психологічної культури аспіранта технічного університету як майбутнього викладача здійснюється під впливом організаційної культури вищого навчального закладу і в умовах психологічного клімату певного його підрозділу (науково-дослідної лабораторії, кафедри, факультету тощо). Впливають на процес становлення психологічної культури аспірантів й моральнісні характеристики інших учасників навчального процесу [16; 27-30].

Для виявлення психологічних чинників, що впливають на розвиток психологічної культури викладачів технічних університетів, призначена друга частина Комплексу (таблиця 2).

**Частина 2. Комплекс психологічних методик
«Дослідження психологічних чинників розвитку психологічної культури
викладачів технічного університету»**

Чинники розвитку психологічної культури викладача	Методика, автор	Джерело
Організаційні		
Соціально-психологічний клімат в педагогічному колективі	Експрес-методика з вивчення соціально-психологічного клімату в трудовому колективі (О.С.Михалюк, А.Ю.Шалито)	Д.Я.Райгородський [23]
Організаційна культура навчального закладу	Методика діагностики типу корпоративної культури організації (А.Б.Купрейченко на основі типології Базарова, Малиновського)	А.Л.Журавлев, А.Б.Купрейченко [10]
Чисельність працівників в організації	Анкета	О.В.Винославська [5]
Професійно-моральнісні	«Етичні проблеми в організації» (О.В.Винославська)	
Наявність етико-психологічних проблем у професійній діяльності викладача (потреба в консультуванні)		
Наявність в організації етичного кодексу		
Тип соціального впливу в педагогічній діяльності		
Професійні		
Освіта викладача		
Стаж професійно-педагогічної діяльності		
Соціально-демографічні		
Вік викладача		
Стать викладача		

ВИСНОВКИ

Комплекс психологічних методик «Дослідження психологічної культури викладачів технічного університету» доцільно використовувати для експериментальної перевірки рівня сформованості основних культурно-психологічних потреб викладачів, аналізу психологічних чинників розвитку психологічної культури викладачів технічного університету..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнова Л. Н. Диагностика уровня саморазвития и профессионально-педагогической деятельности / Л. Н. Бережнова // Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2005. – С. 411–413.
2. Бубнова И. С. Социально-педагогическая диагностика : метод. реком. / И. С. Бубнова, В. И. Рерке. – Иркутск : Изд-во Иркутск. гос. пед. ун-та, 2005. – 85 с.
3. Винославська О. В. Методика дослідження моральної свідомості викладачів технічних університетів / О. В. Винославська // Збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля. – Частина перша. Проблеми педагогіки вищої школи на сучасному етапі, дистанційна система освіти на базі інформаційних технологій, науковці підприємствам і установам регіону. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2004. – С. 130.
4. Винославська О. В. Підготовка викладачів технічних

REFERENCES

1. Berezhnova L. N. Diagnostika urovnja samorazvitija i professional'no-pedagogicheskoy dejatel'nosti / L. N. Berezhnova // Fetiskin N. P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo Instituta Psihoterapii, 2005. – S. 411–413.
2. Bubnova I. S. Social'no-pedagogicheskaja diagnostika : metod. rekom. / I. S. Bubnova, V. I. Rerke. – Irkutsk : Izd-vo Irkutsk. gos. ped. un-ta, 2005. – 85 s.
3. Vynoslavs'ka O. V. Metodyka doslidzhennja moral'noi' svidomosti vykladachiv tehnyh universytetiv / O. V. Vynoslavs'ka // Zbirnyk naukovykh prac' SNU im. V. Dalja. – Chastyne persha. Problemy pedagogiky vyshhoi' shkoly na suchasnomu etapi, dystancijna systema osvity na bazi informacijnyh tehnologij, naukovci pidpryjemstvam i ustanovam regionu. – Lugans'k : Vyd-vo SNU im. V.Dalja, 2004. – S. 130.
4. Vynoslavs'ka O. V. Pidgotovka vykladachiv tehnyh

- університетів з проблеми інтеграції інформаційних і педагогічних технологій / О. В. Винославська // Психологічні та соціально-економічні основи забезпечення організаційного розвитку освітніх організацій : Тези науково-практичної конференції (22-23 травня 2008 р., м. Біла Церква). – К. : Науковий світ, 2008. – С. 88–90.
5. Винославська О. В. Психологічні проблеми реалізації науково-педагогічними працівниками етичних норм професійної діяльності / О. В. Винославська // Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2003. – № 3(9). – С. 101–110.
 6. Винославська О. В. Самоактуалізація в педагогічній творчості як умова розвитку психологічної культури майбутнього викладача / О. В. Винославська // Матеріали Всеукраїнської конференції «Гуманістичні універсалії освітнього простору: Можливості самореалізації особистості» (28-29 вересня 2007 р., м. Київ). – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2007. – С. 44–48.
 7. Винославська О. В. Самоменеджмент у структурі психологічної культури викладача технічного університету / О. В. Винославська // Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2002. – № 2(5). – С. 83–94.
 8. Винославська О. В. Саморегуляція у педагогічній творчості як складова психологічної культури викладача вищої школи / О. В. Винославська // Науковий вісник Національного гірничого університету. – 2006. – № 8. – С. 9–12.
 9. Гуревич П. С. Філософія культури : Посібник для студентів гуманітарних вузів // П. С. Гуревич. – М. : Аспект-Пресс, 1994. – 317 с.
 10. Журавлев А. Л. Нравственно-психологическая регуляция экономической активности / А. Л. Журавлев, А. Б. Купрейченко. – М. : Институт психологии РАН, 2003. – 436 с.
 11. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках: (Советы руководителям, как эффективно использовать рабочее время) / Л. Зайверт. – М. : Экономика, 1991. – 232 с.
 12. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 509 с.
 13. Колмогорова Л. С. Диагностика психологической культуры школьников: Практик. пособие для шк. психологов / Л. С. Колмогорова. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 360 с.
 14. Лебідь О. В. Професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу : навч. посіб. / О. В. Лебідь. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 263 с.
 15. Масаева З. В. Диагностика стилей педагогического общения / З. В. Масаева // Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2005. – С. 273–275.
 16. Миллер Д. Культура и нравственное развитие / Д. Миллер // Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. – СПб. : Питер, 2003. – С. 249–278.
 17. Мотков О. И. Психологическая культура личности // Школьный психолог. – 1999. – № 15. – С.8–9.
 18. Обозов Н. Н. Психологическая культура отношений. – СПб. : Питер, 1995. – С.3.
 19. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва : навч. університетів з проблеми інтеграції інформаційних і педагогічних технологій / О. В. Винославська // Psychologichni ta social'no-ekonomichni osnovy zabezpechennja organizacijnogo rozvytku osvithnih organizacij : Tezy naukovo-praktychnoi konferencii (22-23 travnja 2008 r., m. Bila Cerkva). – K. : Naukovyj svit, 2008. – S. 88–90.
 5. Vynoslavs'ka O. V. Psychologichni problemy realizacii naukovo-pedagogichnymy pracivnykamy etychnyh norm profesijnoi dijal'nosti / O. V. Vynoslavs'ka // Visnyk NTUU «KPI»: Filosofija. Psychologija. Pedagogika. – 2003. – № 3(9). – S. 101–110.
 6. Vynoslavs'ka O.V. Samoaktualizacija v pedagogichnij tvorchoosti jak umova rozvytku psychologichnoi kul'tury majbut'ogo vykladacha / O. V. Vynoslavs'ka // Materialy Vseukrai'ns'koi konferencii «Gumanistychni universalii' osvith'ogo prostoru: Mozhlyvosti samorealizacii' osobystosti» (28-29 veresnja 2007 r., m. Kijiv). – K. : In-t psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukraïny, 2007. – S. 44–48.
 7. Vynoslavs'ka O. V. Samomenedzhment u strukturi psychologichnoi kul'tury vykladacha tehničnogo universytetu / O. V. Vynoslavs'ka // Visnyk NTUU «KPI»: Filosofija. Psychologija. Pedagogika. – 2002. – № 2(5). – S. 83-94.
 8. Vynoslavs'ka O. V. Samoreguljacija u pedagogichnij tvorchoosti jak skladova psychologichnoi kul'tury vykladacha vyshhoi shkoly / O. V. Vynoslavs'ka // Naukovyj visnyk Nacional'nogo girnychogo universytetu. – 2006. – № 8. – S. 9–12.
 9. Gurevich P. S. Filosofija kul'tury : Posobie dlja studentov humanitarnyh vuzov / P. S. Gurevich. – M. : Aspekt-Press, 1994. – 317 s.
 10. Zhuravlev A. L. Nравstvenno-psihologičeskaja reguljacija jekonomičeskoj aktivnosti / A. L. Zhuravlev, A. B. Kuprejchenko. – M. : Institut psihologii RAN, 2003. – 436 s.
 11. Zajvert L. Vashe vremja – v vashih rukah: (Sovety rukovoditeljam, kak jeffektivno ispol'zovat' rabočee vremja) / L. Zajvert. – M. : Jekonomika, 1991. – 232 s.
 12. Il'in E. P. Motivacija i motivy / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2004. – 509 s.
 13. Kolmogorova L. S. Diagnostika psihologičeskoj kul'tury shkol'nikov: Prakt. posobie dlja shk. psihologov / L. S. Kolmogorova. – M.: VLADOS, 2002. – 360 s.
 14. Lebid' O. V. Profesijna kul'tura kerivnyka zagal'noosvitn'ogo navchal'nogo zakladu : navch. posib. / O. V. Lebid'. – Donec'k : LANDON-XXI, 2011. – 263 s.
 15. Masaeva Z. V. Diagnostika stilej pedagogičeskogo obshhenija / Z. V. Masaeva // Fetiskin N. P. Social'no-psihologičeskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo Instituta Psihoterapii, 2005. – S. 273–275.
 16. Miller D. Kul'tura i нравstvennoe razvitie / D. Miller // Psihologija i kul'tura / Pod red. D. Macumoto. – SPb. : Piter, 2003. – S. 249–278.
 17. Motkov O. I. Psihologičeskaja kul'tura lichnosti // Shkol'nyj psiholog. – 1999. – № 15. – S.8–9.
 18. Obozov N. N. Psihologičeskaja kul'tura otnoshenij. – SPb. : Piter, 1995. – S. 3.
 19. Pachkovs'kyj Ju. F. Psychologija pidpryjemnyctva :

- посіб. / Ю. Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2006. – 408 с.
20. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – С. 138–141.
21. Психология педагогического мышления: История и практика. – М. : ИП РАН, 1998. – 152 с.
22. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – С. 144.
23. Райгородский Д. Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособ. – Самара : БАХРАХ-М, 2002. – 672 с.
24. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 490 с.
25. Шрейдер Ю. А. Модель моральной рефлексии / Ю. А. Шрейдер // Лекции по этике : [учеб. пособ.]. – М. : МИРОС, 1994. – С. 86–98.
26. Alexander C. S. The Use of Vignettes in Survey Research / C. S. Alexander, H. J. Becker // Public Opinion Quarterly. – 1978. – № 42. – С. 93–104.
27. Alexander R. Culture and Pedagogy: International Comparisons in Primary Education. – Oxford, UK; Malden, USA: BLACKWELL Publishers, 2000. – 640 p.
28. Cameron K. S. Quinn R. E. Diagnostic and Changing Organizational Culture. – London: Addison-Wesley, 1999. – 160 p.
29. Markus, H. and Kitayama, S. (1991) 'Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation', Psychological Review, 98, 224-53.
30. Schabracq M. Changing Organizational Culture: The Change Agent's Guidebook / M. Schabracq. – U.S.A. : John Wiley & Sons Inc., 2007. – 254 pp.
31. Vynoslavka O. Self Management as Component of Technical University Teacher's Psychological Culture // Abstracts of the VII-th European Congress of Psychology, 1-6 July 2001, London, UK. – P. 134.
- navch. posib. / Ju. F. Pachkov s'kyj. – K. : Karavela, 2006. – 408 s.
20. Podoljak L. G. Psihologija vyshhoi' shkoly : navch. posib. / L.G. Podoljak, V.I. Jurchenko. – K. : Karavela, 2008. – S. 138–141.
21. Psihologija pedagogicheskogo myshlenija: Istorija i praktika. – M. : IP RAN, 1998. – 152 s.
22. Psihologichnyj slovnyk / Za red. V.I.Vojtka. – K. : Vyshha shkola, 1982. – S. 144.
23. Rajgorodskij D.Ja. (redaktor-sostavitel'). Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : ucheb. posob. – Samara : BAHRAH-M, 2002. – 672 s.
24. Fetiskin N. P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo Instituta Psihoterapii, 2005. – 490 s.
25. Shrejder Ju. A. Model' moral'noj refleksii / Ju. A. Shrejder // Lekcii po jetike : ucheb. posob. – M. : MIROS, 1994. – S. 86–98.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2012 р.